

ความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา: บทบาทพยาบาลแผนกฝากครรภ์

นริศรา ไคร์ศรี*, ปริชมน ด่านชัย**

บทคัดย่อ

ผู้ที่กำลังจะเป็นบิดาจำเป็นต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่เต็มไปด้วยแรงกดดันและความท้าทาย ในช่วงเวลาที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ นอกจากการดูแลสุขภาพของตนเองแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการให้การสนับสนุนและดูแลสุขภาพของภรรยาและทารกในครรภ์ด้วย ดังนั้นจึงต้องมีความรู้และการตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพอย่างเหมาะสม ความรอบรู้ด้านสุขภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้จะเป็นบิดา เพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือกับบทบาทใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความรอบรู้ด้านสุขภาพ หมายถึง ความรู้และความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพซึ่งมี 4 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ เป็นความสามารถในการสืบค้นและเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ 2) การทำความเข้าใจข้อมูลสุขภาพ ความสามารถในการตีความและเข้าใจเนื้อหาของข้อมูลด้านสุขภาพที่ได้รับ 3) การประเมินข้อมูลสุขภาพ เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ ตีความ และประเมินคุณภาพความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมของข้อมูล 4) การประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพ คือ ความสามารถในการนำข้อมูลที่ได้รับไปใช้ในการดูแลสุขภาพตนเองอย่างเหมาะสม

พยาบาลวิชาชีพที่ปฏิบัติงานในหน่วยบริการฝากครรภ์ มีหน้าที่ดูแลหญิงตั้งครรภ์และมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนผู้ที่จะเป็นบิดาให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล จึงต้องมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา จะสามารถส่งเสริม สนับสนุน และให้คำแนะนำที่เหมาะสม อันจะช่วยให้ผู้จะเป็นบิดามีความพร้อมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และความรู้ในการดูแลตนเอง คู่สมรส และทารกในครรภ์ได้อย่างเหมาะสมต่อไป

คำสำคัญ: ความรอบรู้ด้านสุขภาพ ผู้จะเป็นบิดา พยาบาลแผนกฝากครรภ์

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเชียงใหม่

** อาจารย์, คณะพยาบาลศาสตร์ วิทยาลัยเชียงใหม่

** Corresponding author; email: Parichamon.danchai@crc.ac.th

Health Literacy Among Expectant Fathers: The Role of Nurses in Antenatal Care Unit

Narisara Krairisri*, Parichamon Danchai**

Abstract

Expectant fathers are required to face situations filled with pressure and challenges during their partner's pregnancy. In addition to taking care of their own health, they also play a vital role in supporting and caring for the health of their pregnant partner and the unborn child. Therefore, having appropriate knowledge and the ability to respond to health-related needs is essential. Health literacy is thus crucial for expectant fathers, enabling them to adjust and effectively manage their new role. Health literacy refers to an individual's knowledge and ability to meet health-related needs appropriately. It comprises four key components 1) Access to health information – the ability to search for and obtain relevant health-related information 2) Understanding health information – the ability to interpret and comprehend the content of the health information received 3) Appraising health information – the ability to analyze, interpret, and evaluate the quality, credibility, and relevance of the information 4) Applying health information – the ability to appropriately apply the received information to take care of one's own health.

Professional nurses working in antenatal care units are responsible for caring for pregnant women and play an important role in encouraging expectant fathers to engage in the caregiving process. Therefore, it is essential that these nurses possess knowledge and understanding of the level of health literacy among expectant fathers. Such understanding will enable them to promote, support, and provide appropriate guidance, thereby helping expectant fathers become physically, mentally, and cognitively prepared to care for themselves, their partners, and their unborn children appropriately.

Keywords: Health Literacy, Expectant Fathers, Antenatal Care Nurse

* Assistant Professor, Faculty of Nursing, Chiang Rai College

** Lecturer, Faculty of Nursing, Chiang Rai College

** Corresponding author; email: Parichamon.danchai@crc.ac.th

บทนำ

ในยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคมและครอบครัวได้ส่งผลให้บทบาทของผู้ที่จะเป็นบิดามีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะในกระบวนการดูแลสุขภาพของหญิงตั้งครรภ์และทารกในครรภ์ แม้ว่าตามคติความเชื่อในอดีต การตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูบุตรจะถูกมองว่าเป็นหน้าที่หลักของมารดา แต่แนวคิดด้านสุขภาพในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตให้ครอบคลุมถึงการมีส่วนร่วมของบิดาในฐานะผู้มีบทบาทเชิงรุกและเป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญในระบบครอบครัว¹

จากการทบทวนวรรณกรรมพบงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้จะเป็นบิดาที่มีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะก่อนตั้งครรภ์จนถึงช่วงฝากครรภ์ ส่งผลเชิงบวกอย่างชัดเจนต่อสุขภาพของมารดาและทารกในครรภ์ ซึ่งการสนับสนุนทางด้านจิตใจ การส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพ และการลดความเครียดของหญิงตั้งครรภ์ มีความสัมพันธ์กับการลดความเสี่ยงของภาวะแทรกซ้อนต่างๆ เช่น ความดันโลหิตสูงขณะตั้งครรภ์ ภาวะซีมเร็วก่อนคลอด และการคลอดก่อนกำหนด^{2,3} นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของผู้จะเป็นบิดาในการตัดสินใจเกี่ยวกับการดูแลครรภ์และการคลอด การสนับสนุนการเข้ารับบริการฝากครรภ์อย่างสม่ำเสมอ รวมถึงการมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของภรรยาขณะตั้งครรภ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การเตรียมอาหารตามหลักโภชนาการ การลดปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ในบ้าน เป็นต้น จะส่งผลภรรยามีภาวะสุขภาพที่สมบูรณ์ในขณะตั้งครรภ์ สำหรับทารกในครรภ์ การมีส่วนร่วมของบิดาที่มีคุณภาพสัมพันธ์กับผลลัพธ์ที่ดี ได้แก่ น้ำหนักแรกเกิดที่เหมาะสม ลดโอกาสของการเข้ารับการรักษาในหอผู้ป่วยทารกแรกเกิด (neonatal intensive care unit) ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากสภาพแวดล้อมครอบครัว ที่ผู้จะเป็นบิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลภรรยาขณะตั้งครรภ์อย่างสมดุล⁴ และการที่ผู้จะเป็นบิดาเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลภรรยาขณะตั้งครรภ์ได้อย่างเหมาะสมนั้นจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ความรู้ด้านสุขภาพ (Health Literacy) เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพ การตัดสินใจทางสุขภาพ และผลลัพธ์ด้านสุขภาพทั้งในระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญสำหรับผู้ชายที่กำลังเข้าสู่บทบาทของ “บิดา” การมีความรอบรู้ด้านสุขภาพช่วยให้ผู้จะเป็นบิดาสามารถเข้าถึง ทำความเข้าใจ ประเมิน และประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อความสามารถในการดูแลตนเอง สนับสนุนภรรยา และเตรียมความพร้อมในการดูแลทารก⁵ สำหรับผู้จะเป็นบิดา ความรอบรู้ด้านสุขภาพมีความเกี่ยวข้องกับการแสดงบทบาทที่ชัดเจนมากขึ้นในการร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการฝากครรภ์และการคลอด การดูแลสุขภาพจิตของภรรยา การจัดสภาพแวดล้อมในบ้านให้เอื้อต่อความปลอดภัย ตลอดจนการวางแผนทางเศรษฐกิจเพื่อรองรับการเลี้ยงดูบุตร งานวิจัยพบว่าผู้ที่จะเป็นบิดาที่มีระดับความรู้ด้านสุขภาพสูงมักแสดงพฤติกรรมสุขภาพที่ดี เช่น การลดพฤติกรรมเสี่ยง การรับข้อมูลสุขภาพจากแหล่งที่น่าเชื่อถือ และมีความมั่นใจในการสนับสนุนภรรยาที่ตั้งครรภ์¹ ในทางกลับกัน หากผู้จะเป็น

บิดาขาดความรอบรู้ด้านสุขภาพ อาจนำไปสู่การหลีกเลี่ยงการมีส่วนร่วม การตัดสินใจที่ผิดพลาด การเข้าใจข้อมูลด้านสุขภาพอย่างคลาดเคลื่อน และส่งผลต่อสุขภาพของมารดาและทารกในครรภ์อย่างมีนัยสำคัญ⁶

ดังนั้น องค์ความรู้เกี่ยวกับความรอบรู้ด้านสุขภาพบิดา ทั้งในมิติของการเข้าถึง ทำความเข้าใจ ประเมิน และประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพในช่วงตั้งครรภ์ โดยเฉพาะในมิติของการเข้าถึงข้อมูล การทำความเข้าใจ การประเมิน และการประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพในบริบทของการตั้งครรภ์และการคลอด รวมถึงข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับระดับความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา จึงมีความสำคัญและสามารถใช้เป็นแนวทางการส่งเสริมสุขภาพที่ครอบคลุมและตอบสนองต่อบทบาทใหม่ของผู้จะเป็นบิดาในครอบครัวยุคปัจจุบัน⁵

ความหมายและองค์ประกอบของความรอบรู้ด้านสุขภาพ

ความรอบรู้ด้านสุขภาพ หมายถึง ความรู้ แรงจูงใจ และความสามารถของบุคคลในการเข้าถึง ทำความเข้าใจ ประเมิน และประยุกต์ใช้ข้อมูลด้านสุขภาพในชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านการดูแลสุขภาพ การป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพ เพื่อคงไว้หรือยกระดับคุณภาพชีวิต⁶ ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อแรงจูงใจและความสามารถเหล่านี้ ได้แก่ ทักษะทางการรับรู้ (cognitive skills) และทักษะทางสังคม (social skills) ซึ่งมีบทบาทในการเสริมสร้างศักยภาพในการดูแลสุขภาพและดำรงสุขภาพที่ดี³ โซเรนเซนและคณะ⁶ ได้เสนอแนวคิดเชิงบูรณาการเกี่ยวกับความรอบรู้ด้านสุขภาพ โดยให้ความหมายว่า เป็นความรู้และความสามารถของบุคคลในการตอบสนองต่อความต้องการด้านสุขภาพ ทั้งในระดับบุคคลและระดับประชากร ครอบคลุมตลอดช่วงชีวิต และประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ด้าน ได้แก่ 1) การเข้าถึงข้อมูลสุขภาพ หมายถึง ความสามารถในการค้นหาและเข้าถึงข้อมูลสุขภาพจากแหล่งที่เชื่อถือได้ 2) การทำความเข้าใจข้อมูลสุขภาพ หมายถึง ความสามารถในการตีความและเข้าใจข้อมูลที่ได้รับ 3) การประเมินข้อมูลสุขภาพ หมายถึง ความสามารถในการวิเคราะห์ ประเมินคุณภาพ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล 4) การประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพ หมายถึง ความสามารถในการนำข้อมูลไปใช้ในทางปฏิบัติเพื่อการดูแลสุขภาพของตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ ยังครอบคลุมทั้งในระดับบุคคลและระดับประชากรตลอดช่วงชีวิต โดยมีองค์ประกอบสำคัญอีกสองประการ ได้แก่

1. ปัจจัยที่มาก่อน (antecedents) หมายถึง ปัจจัยเบื้องต้นที่เป็นพื้นฐานสำคัญของแต่ละบุคคลหรือชุมชน ซึ่งจะเอื้อต่อหรือขัดขวางการพัฒนาความรอบรู้ด้านสุขภาพภายหลัง ประกอบด้วย 1) ปัจจัยใกล้เคียง เช่น ปัจจัยกำหนดทางสังคมและสิ่งแวดล้อม อาทิ วัฒนธรรม ภาษา และโครงสร้างระบบสังคม 2) ปัจจัยไกลตัว เช่น อายุ ระดับการศึกษา การรู้หนังสือ รายได้ เป็นต้น และ 3) ปัจจัยสถานการณ์ปัจจุบัน ได้แก่ การสนับสนุนทางสังคม บทบาทของครอบครัว เพื่อน และการเข้าถึงสื่อ

2. ผลลัพธ์ที่ตามมา (consequences) หมายถึง ผลลัพธ์หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นหลังจากที่บุคคลสามารถเข้าถึง ทำความเข้าใจ ประเมิน และประยุกต์ใช้ข้อมูลสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของความรู้ด้านสุขภาพในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพและพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ 1) ระดับบุคคล เช่น การใช้บริการสุขภาพลดลง ต้นทุนในการดูแลสุขภาพลดลง และพฤติกรรมสุขภาพดีขึ้น เป็นต้น 2) ระดับชุมชนหรือประชากร เช่น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสุขภาพที่เพิ่มขึ้น และการสร้างความยั่งยืนในระบบบริการสุขภาพ เป็นต้น

ความรู้ด้านสุขภาพในบริบทของผู้ที่จะเป็นบิดา

ในบริบทของครอบครัว ช่วงเวลาที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญสำหรับผู้ที่จะก้าวเข้าสู่บทบาทของ “บิดา” ซึ่งต้องเผชิญกับแรงกดดันและความท้าทายหลากหลายประการทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ผู้จะเป็นบิดาจำเป็นต้องดูแลสุขภาพของตนเองควบคู่ไปกับการสนับสนุนสุขภาพของภรรยา และทารกในครรภ์อย่างเหมาะสม เพื่อให้การตั้งครรภ์เป็นไปอย่างปลอดภัย และเพื่อส่งเสริมสุขภาวะโดยรวมของสมาชิกในครอบครัวให้แข็งแรงและมั่นคง ในอดีตบทบาทของบิดามักถูกจำกัดไว้เพียงผู้สนับสนุนภายนอกโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว อย่างไรก็ตาม ในบริบทปัจจุบัน บิดามีบทบาทที่สำคัญและเชิงรุกมากยิ่งขึ้นในฐานะผู้มีส่วนร่วมหลักในการดูแลครอบครัว ทั้งในด้านจิตวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม ผู้จะเป็นบิดาต้องเผชิญกับความคาดหวังที่เพิ่มขึ้นจากภรรยา สมาชิกในครอบครัว และสังคม ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ โดยเฉพาะความวิตกกังวลเกี่ยวกับบทบาทใหม่ ความมั่นคงทางการเงิน และสุขภาพของภรรยาและทารกในครรภ์ ดังนั้นขณะภรรยาตั้งครรภ์ข้อมูลด้านสุขภาพที่ผู้จะเป็นบิดาต้องการจึงครอบคลุมตั้งแต่การดูแลครรภ์ การเตรียมตัวสำหรับการคลอด ไปจนถึงพัฒนาการของทารก⁷ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้จำเป็นต้องถูกนำเสนอในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เข้าถึงได้ และเหมาะสมกับระดับความรู้ของแต่ละบุคคล เพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริงอย่างมีประสิทธิภาพ

ความรู้ด้านสุขภาพจากแนวคิดของโซเรนเซน⁶ สามารถจำแนกออกเป็น 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การเข้าถึงข้อมูล การทำความเข้าใจข้อมูล การประเมินค่าข้อมูล และการประยุกต์ใช้ข้อมูล ซึ่งจะมีส่วนสำคัญต่อการปรับตัวของบิดาในระยะเปลี่ยนผ่านนี้ ดังนี้

1. การเข้าถึงข้อมูล เป็นความสามารถของผู้จะเป็นบิดาในการค้นหา คัดเลือก และเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพของตนเอง ภรรยาที่ตั้งครรภ์ และทารกในครรภ์ จากแหล่งที่น่าเชื่อถือ เช่น หน่วยบริการสาธารณสุข เว็บไซต์ทางการแพทย์ โรงพยาบาล หรือสื่อออนไลน์ งานวิจัยพบว่าชายชาวอังกฤษที่วางแผนมีบุตรถึงร้อยละ 46.9 มีการค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการตั้งครรภ์จากแหล่งต่างๆ รวมถึงสื่อออนไลน์⁸ ขณะที่ผู้ชายชาวตุรกีส่วนใหญ่ใช้ช่องทางออนไลน์เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไปและเฉพาะทาง เช่น ภาวะแทรกซ้อนของการตั้งครรภ์ โภชนาการ วัคซีน และพัฒนาการของทารกใน

ครรภ์⁹ นอกจากนี้การศึกษาของ เซลิกและคณะ¹⁰ ในประเทศตุรกีพบว่า ผู้ชายส่วนใหญ่ที่ภรรยา ตั้งครรภ์มีพฤติกรรมการค้นหาข้อมูลออนไลน์ทั้งในหัวข้อทั่วไปและเฉพาะทาง เช่น ความเสี่ยงจาก ภาวะแทรกซ้อน การฉีดวัคซีน และพัฒนาการของทารกในครรภ์

2. การทำความเข้าใจข้อมูล หมายถึง ความสามารถในการตีความและเข้าใจข้อมูลด้าน สุขภาพที่ได้รับอย่างถูกต้อง เช่น ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายและจิตใจของหญิง ตั้งครรภ์ หรือคำแนะนำทางการแพทย์เกี่ยวกับพฤติกรรมสุขภาพ ผู้จะเป็นบิดาที่มีความเข้าใจที่ลึกซึ้ง แสดงพฤติกรรมการดูแลตนเองที่เหมาะสม เช่น การรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ ลดการสูบบุหรี่ และดื่มแอลกอฮอล์ หรือเริ่มรับประทานวิตามินตั้งแต่อ่อนครรภ์⁸ สอดคล้องกับการศึกษา ของการศึกษาของมิเชลบล็อคและบรัน¹¹ ระบุว่า บิดาที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการของทารกใน ครรภ์และกระบวนการคลอด มีแนวโน้มในการเข้าร่วมการดูแลระหว่างตั้งครรภ์มากขึ้น และมีบทบาท อย่างมากในการตัดสินใจทางสุขภาพร่วมกับภรรยา

3. การประเมินข้อมูล เป็นความสามารถในการวิเคราะห์และใช้วิจารณญาณในการพิจารณา ข้อมูลจากแหล่งต่างๆ โดยเปรียบเทียบข้อเท็จจริง ความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสม เช่น การ ตัดสินใจเกี่ยวกับวิธีการคลอด หรือการฉีดวัคซีนที่เหมาะสมในแต่ละไตรมาสของการตั้งครรภ์ จากการ พัฒนาแอปพลิเคชัน Father's Playbook พบว่า ผู้จะเป็นบิดาสามารถประเมินข้อมูลและมีแนวโน้ม ในการตัดสินใจร่วมกับบุคลากรสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น¹²

4. การประยุกต์ใช้ข้อมูล หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้และข้อมูลด้านสุขภาพไป ปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การวางแผนโภชนาการ การดูแลสุขภาพจิตของภรรยา การเตรียมตัว สำหรับการคลอด หรือการลดพฤติกรรมเสี่ยง การประยุกต์ใช้ข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้อง ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และระบบบริการสุขภาพ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจและลด ความวิตกกังวลของผู้จะเป็นบิดา⁶

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านสุขภาพในผู้จะเป็นบิดา

จากการทบทวนวรรณกรรมพบปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความรู้ด้านสุขภาพในบริบทของผู้จะเป็น บิดาจำแนกตามแนวคิดของโซเรนเซน⁶ ได้แก่ ปัจจัยที่มาก่อน และผลลัพธ์ที่ตามมา ดังนี้

1. ปัจจัยที่มาก่อน (Antecedents) ในบริบทของผู้จะเป็นบิดา ปัจจัยที่มาก่อนซึ่งส่งผลต่อ ระดับความรู้ด้านสุขภาพ สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

1.1 ปัจจัยไกลตัว (Distal factors) ได้แก่ ปัจจัยทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น บริบททาง วัฒนธรรม ค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทของบิดา ภาษา และโครงสร้างครอบครัว ซึ่งมีอิทธิพลต่อแนวโน้ม การมีส่วนร่วมของบิดาในช่วงฝากครรภ์ตัวอย่างเช่น งานวิจัยในประเทศสวีเดนพบว่า วัฒนธรรมที่ สนับสนุนการมีส่วนร่วมของบิดาทำให้ผู้ชายเข้าร่วมกิจกรรมคลินิกฝากครรภ์มากขึ้น¹³

1.2 ปัจจัยใกล้ตัว (Proximal factors) ได้แก่ ลักษณะเฉพาะของบุคคล เช่น อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และการรู้หนังสือด้านสุขภาพ (health literacy) ซึ่งล้วนส่งผลต่อความสามารถในการเข้าถึงและประเมินข้อมูลด้านสุขภาพ เช่น งานวิจัยของมิเชลบลอคและบริน¹¹ รายงานว่าผู้ชายที่มีการศึกษาระดับปริญญาขึ้นไปมีแนวโน้มที่จะเข้าใจและมีส่วนร่วมในการดูแลการตั้งครรภ์มากกว่ากลุ่มที่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่า จิตรพร และคณะ¹⁴ ศึกษากลุ่มชายไทยที่ภรรยาตั้งครรภ์ พบว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงมีความรอบรู้ด้านสุขภาพที่ดีมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ

1.3 ปัจจัยตามสถานการณ์ (Situational factors) ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัว บทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการเข้าถึงแหล่งข้อมูล เช่น สื่อออนไลน์ แอปพลิเคชัน หรือการให้คำปรึกษาจากพยาบาล เช่น งานวิจัยของลีและคณะ¹² ระบุว่า แอปพลิเคชัน Father's Playbook มีส่วนช่วยให้บิดาเข้าถึงข้อมูลสุขภาพได้สะดวกและเหมาะกับระดับความเข้าใจของตนเอง

2. ผลลัพธ์ที่ตามมา (Consequences) ความรอบรู้ด้านสุขภาพที่ดีนำไปสู่ผลลัพธ์ในเชิงบวก ทั้งในระดับบุคคลและระดับประชากร ดังนี้

2.1 ระดับบุคคล ผู้จะเป็นบิดาที่มีความรอบรู้ด้านสุขภาพในระดับดีมักแสดงพฤติกรรมเชิงบวก เช่น ลดการใช้สารเสพติด หลีกเลี่ยงพฤติกรรมเสี่ยง มีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพของภรรยา เป็นต้นและร่วมตัดสินใจในการตั้งครรภ์และคลอด จากผลการศึกษาของฟิชเชอร์และคณะ¹⁵ พบว่าบิดาที่ได้รับข้อมูลและคำแนะนำจากพยาบาลมีแนวโน้มปฏิบัติตามได้เหมาะสมมากขึ้น

2.2 ระดับประชากร การส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพของบิดาในวงกว้างสามารถลดภาระต่อระบบสุขภาพ เพิ่มอัตราการเข้ารับบริการฝากครรภ์ และสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบสุขภาพครอบครัว เช่น รายงานการศึกษาของพลานตินและคณะ¹⁶ แสดงให้เห็นว่า เมื่อระบบสุขภาพส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบิดาในกระบวนการฝากครรภ์ อัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนลดลง และครอบครัวมีความพร้อมมากขึ้นต่อการเลี้ยงดูเด็ก

บทบาทพยาบาลแผนกฝากครรภ์ในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในผู้จะเป็นบิดา

1. บทบาทพยาบาลจำแนกตามปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

บทบาทของพยาบาลแผนกฝากครรภ์ในการส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดาจำแนกตามปัจจัยที่เกี่ยวข้องได้ ดังนี้

1.1 การประเมินความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา

การประเมินความรอบรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา พยาบาลควรประเมินปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้ครอบคลุมตามกรอบแนวคิดของโซเรนเซนและคณะ⁶ ทั้งปัจจัยที่มาก่อน (Antecedents) และ ผลลัพธ์ที่ตามมา (Consequences) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำมาพิจารณาส่งเสริมความรอบรู้ด้านสุขภาพในผู้จะเป็นบิดา ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญดังนี้

1.1.1 ปัจจัยไกลตัว (Distal Factors)

พยาบาลควรประเมินทัศนคติของครอบครัวและชุมชน รวมถึงบริบททางวัฒนธรรมที่อาจมีผลต่อการรับรู้บทบาทของบิดา ได้แก่ ค่านิยมที่มองว่าการดูแลครรภ์และการคลอดเป็นเรื่องของผู้หญิงเพียงฝ่ายเดียว หรือการขาดแบบอย่างของการมีส่วนร่วมของบิดาในการดูแลสุขภาพครอบครัว โดยแบ่งเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1) การประเมินทัศนคติของครอบครัว พยาบาลสามารถซักประวัติและสอบถามในเชิงคุณภาพระหว่างการฝากครรภ์ เช่น ในครอบครัวมีใครเคยร่วมดูแลครรภ์ขณะตั้งครรภ์หรือไม่ เพื่อคัดกรองว่าผู้จะเป็นบิดามีพื้นฐานทางวัฒนธรรมและครอบครัวที่สนับสนุนหรือขัดขวางการมีส่วนร่วม

2) การสร้างความตระหนักรู้ในระดับครอบครัว พยาบาลควรจัดกิจกรรมกลุ่มในคลินิก การเชิญทั้งสามีและญาติใกล้ชิดเข้าร่วมกิจกรรมหรือเข้าอบรมโรงเรียนพ่อแม่ เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องบทบาทบิดาในระบบสุขภาพ และลดอคติที่ฝังรากในวัฒนธรรม

3) การเสริมสร้างความเข้าใจในชุมชน พยาบาลอาจร่วมมือกับ อสม. หรือผู้นำชุมชนในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เช่น เวทีเสวนาชุมชนหรือกิจกรรมวันครอบครัวที่มีหัวข้อเกี่ยวกับความสำคัญของบทบาทบิดาในการดูแลครรภ์ เป็นต้น

1.1.2 ปัจจัยใกล้ตัว (Proximal Factors)

ผู้จะเป็นบิดาที่มีระดับการศึกษาและรายได้น้อยมีแนวโน้มที่จะไม่เข้าใจข้อมูลที่ซับซ้อน ซึ่งการปรับรูปแบบสื่อศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มดังกล่าวช่วยเพิ่มความเข้าใจและความร่วมมือในการดูแลครรภ์² ได้แก่

1) การคัดกรองพื้นฐาน การสอบถามหรือการใช้แบบสอบถามสั้นเกี่ยวกับระดับการศึกษา ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล และทักษะการอ่าน เพื่อประเมินและปรับความรู้ให้เหมาะสม

2) การปรับเนื้อหา พัฒนาเนื้อหาสุศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ภาพการ์ตูน หรือการสาธิตด้วยวัตถุจำลอง

3) การให้คำปรึกษารายบุคคล พยาบาลควรจัดการสอนแบบตัวต่อตัวหากพบว่าผู้จะเป็นบิดายังมีความเข้าใจด้านสุขภาพไม่เพียงพอ พร้อมติดตามผลอย่างใกล้ชิด

ดังนั้นพยาบาลมีบทบาทในการประเมินระดับการศึกษา รายได้ และความสามารถในการอ่านของผู้จะเป็นบิดา พร้อมปรับสื่อและกระบวนการให้ความรู้ให้เหมาะสม หรือการแนะนำสิทธิประโยชน์ทางสุขภาพสำหรับครอบครัว

1.1.3 ปัจจัยสถานการณ์ (Situational Factors)

ในกรณีที่ผู้จะเป็นบิดามีข้อจำกัดด้านเวลา การทำงาน หรือการเข้าถึงเทคโนโลยี บทบาทพยาบาลที่สำคัญ ได้แก่

1) การปรับเวลาการให้บริการ เช่น จัดคลินิกสุขภาพช่วงเย็นหรือวันหยุด เพื่อให้ผู้ชายที่ทำงานประจำสามารถเข้าร่วมได้

2) การใช้เทคโนโลยี ส่งสื่อสุขภาพทาง LINE, QR Code, หรือแอปพลิเคชันที่ใช้งานง่าย เพื่อให้ผู้จะเป็นบิดาสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองในเวลาที่เหมาะสม พยาบาลควรจัดบริการในเวลาที่ยืดหยุ่น หรือพัฒนาช่องทางการให้ความรู้ผ่านออนไลน์ เช่น วิดีโอสุขภาพในกลุ่มไลน์ หรือแอปพลิเคชัน เช่น Father's Playbook เพื่อเสริมการเรียนรู้ในเวลาสะดวก¹²

3) การสร้างพื้นที่ปลอดภัย พยาบาลควรจัดพื้นที่ที่เป็นมิตร ไม่ตัดสิน และเปิดโอกาสให้ผู้ชายสอบถามข้อมูลหรือแบ่งปันความรู้สึกได้อย่างเสรี

2. บทบาทพยาบาลตามผลลัพธ์ที่ตามมา (Consequences)

2.1 ระดับบุคคล (Individual Level)

พยาบาลควรส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพที่เหมาะสม เช่น การเลิกบุหรี่ การวางแผนการเงิน การสื่อสารในครอบครัว เป็นต้น โดยใช้แบบประเมินก่อนและหลังการให้ความรู้ ได้แก่ แบบประเมินความพร้อมของบิดา และติดตามผลพฤติกรรมในภายหลัง โดยอาจถามความเห็นจากภรรยา หรือตรวจสอบการมีส่วนร่วมในการดูแล⁵

2.2 ระดับชุมชนหรือประชากร (Population Level)

พยาบาลสามารถทำงานร่วมกับเครือข่ายในชุมชน ได้แก่ อสม. หน่วยงานท้องถิ่น หรือโรงเรียนพ่อแม่ เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้จะเป็นบิดาในระดับพื้นที่ และเก็บข้อมูลนำไปพัฒนาระบบบริการที่ครอบคลุมและเป็นมิตรต่อครอบครัว เช่น การพัฒนาคลินิกที่เชิญทั้งคู่สมรส ร่วมวางแผนการคลอดและการเลี้ยงดูทารก⁶ การจัดโปรแกรมการเรียนรู้ในชุมชนที่มีผู้ชายเข้าร่วมช่วยส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมในระดับชุมชนได้⁵ เป็นต้น

บทบาทพยาบาลเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวในการดูแล

พยาบาลแผนกฝากครรภ์มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความรอบรู้ด้านสุขภาพให้กับผู้จะเป็นบิดา โดยความรอบรู้ด้านสุขภาพบิดา เป็นความสามารถเฉพาะตัวของผู้จะเป็นบิดา ในการเข้าถึงข้อมูล การทำความเข้าใจข้อมูล การประเมินค่าข้อมูล และการประยุกต์ใช้ข้อมูลทางสุขภาพ เพื่อส่งเสริมและดำรงการมีสุขภาพดีของตนเอง ภรรยาที่ตั้งครรภ์ และทารกในครรภ์¹⁷ ดังนั้นหากผู้จะเป็นบิดาที่ภรรยาอยู่ในช่วงของการตั้งครรภ์ มีความรอบรู้ด้านสุขภาพทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ จะส่งผลให้ผู้จะเป็นบิดาสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกระทำให้เหมาะสม คงไว้ซึ่งภาวะสุขภาพที่ดีของตนเอง

ภรรยา และทารกในครรภ์ ดังนั้นพยาบาลวิชาชีพในแผนกฝากครรภ์ ควรแนะนำ สอน และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับความรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดา เพื่อให้สามารถดูแลด้านสุขภาพของตนเอง ภรรยาที่ตั้งครรภ์ และทารกในครรภ์ได้อย่างเหมาะสม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของครอบครัวในการดูแล ดังนี้

1. การให้ข้อมูลและความรู้ด้านสุขภาพ พยาบาลมีบทบาทในการให้ข้อมูลด้านสุขภาพที่ถูกต้องเหมาะสม และเข้าใจง่ายแก่ผู้จะเป็นบิดา เช่น การเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจของสตรีมีครรภ์ การเตรียมความพร้อมทางร่างกายและจิตใจของผู้จะเป็นบิดา เป็นต้น โดยพยาบาลควรใช้สื่อที่หลากหลาย ได้แก่ แผ่นพับ วิดีทัศน์ หรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ เพื่อให้เหมาะสมกับระดับการรู้หนังสือด้านสุขภาพของแต่ละบุคคล จัดทำ/จัดหาสื่อหรือวิดีโอขณะตั้งครรภ์ สื่อก่อนคลอด รวมทั้งภาพถ่ายอัลตราซาวด์แก่ผู้จะเป็นบิดา เพื่อส่งเสริมให้เกิดความผูกพัน ส่งเสริมการเลี้ยงลูกเชิงบวก รวมถึงเพิ่มความมั่นใจในการมีส่วนร่วมของผู้จะเป็นบิดาในการดูแลภรรยาและทารกในครรภ์¹⁸

2. การส่งเสริมทักษะในการเข้าถึง เข้าใจ และใช้ข้อมูลสุขภาพ พยาบาลควรส่งเสริมให้ผู้จะเป็นบิดามีทักษะในการเข้าถึงข้อมูลสุขภาพจากแหล่งที่เชื่อถือได้ ได้แก่ เว็บไซต์ทางการแพทย์ หรือคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงการตีความข้อมูลและนำไปใช้ในการตัดสินใจที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง⁶

3. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้จะเป็นบิดาในการดูแลภรรยาและทารกในครรภ์ พยาบาลควรสนับสนุนให้ผู้จะเป็นบิดาเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับภรรยาที่ตั้งครรภ์ เช่น การเข้าร่วมการฝากครรภ์ การอบรมเตรียมความรู้ที่เหมาะสม เตรียมคลอด และการมีส่วนร่วมในการวางแผนการคลอด เป็นต้น ผู้จะเป็นบิดาควรได้รับความรู้จากโรงเรียนพ่อแม่ตามหลักสูตรที่จัดขึ้นโดยกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ให้ครบทั้งในระหว่างตั้งครรภ์และหลังคลอด เพื่อเพิ่มพูนความรู้และการมีส่วนร่วมในการดูแลภรรยาและทารกในครรภ์¹⁹

4. การเป็นที่ปรึกษาและผู้ประสานงาน พยาบาลมีบทบาทในการให้คำปรึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของผู้จะเป็นบิดา ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งอาจรวมถึงการประเมินภาวะความเครียดหรือภาวะซึมเศร้าเบื้องต้นด้วย ผู้จะเป็นบิดาควรได้รับการประเมิน คัดกรอง ด้านจิตใจ โดยไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผลที่มารับบริการเพื่อป้องกันความผิดปกติจากความวิตกกังวล นอกจากนี้บทบาทการเป็นผู้ที่ให้คำปรึกษาแล้ว ยังต้องสนับสนุนด้านจิตใจของผู้จะเป็นบิดาในช่วงที่ภรรยาตั้งครรภ์²⁰ อีกทั้งการประสานงานส่งต่อไปยังทีมสหสาขาวิชาชีพหากมีความจำเป็น

5. การประเมินและติดตามผล พยาบาลควรมีระบบติดตามผลการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพของผู้จะเป็นบิดาอย่างต่อเนื่อง โดยอาจใช้เครื่องมือประเมินความรู้ด้านสุขภาพ หรือแบบประเมินความพร้อมด้านบทบาทความเป็นพ่อ เพื่อนำไปสู่การวางแผนการพยาบาลที่เหมาะสมต่อไป

สรุป

ความรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดามีความสำคัญอย่างยิ่งในการดูแลตนเอง ภรรยาที่ตั้งครรภ์ และทารกในครรภ์ ผู้จะเป็นบิดาควรมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการใช้ข้อมูลด้านสุขภาพเพื่อมีส่วนร่วมในการดูแลการตั้งครรภ์ ข้อมูล องค์ความรู้ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พยาบาลในแผนกฝากครรภ์มีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพของผู้จะเป็นบิดาในทุกระดับ ตั้งแต่การประเมินบริบททางวัฒนธรรมและครอบครัว การออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับการศึกษาและศักยภาพของแต่ละบุคคล ตลอดจนการประสานงานกับภาคีเครือข่ายในชุมชน เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาพและการมีส่วนร่วมของบิดา บทบาทของพยาบาลจึงไม่เพียงจำกัดอยู่ในห้องตรวจ แต่ยังขยายไปสู่การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบสุขภาพครอบครัวอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การส่งเสริมสุขภาพของมารดา ทารก และครอบครัวได้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

1. Gölbaşı Z, Terzi B, Özkan S. Determining the effect of prenatal education on fathers' knowledge and attitudes toward pregnancy and childbirth. *Journal of Obstetrics and Gynaecology Research*. 2021;47(5):1806–14.
2. Chinyoka T, Naidoo M. Exploring first-time fathers' understanding and experiences of antenatal care services in South Africa. *BMC Public Health*. 2021;21(1):2297.
3. Widarini P, Wahyuni CU. Father involvement in pregnancy: Its effect on the mother's mental health. *Journal of Public Health Research*. 2020;9(2):186–90.
4. Kassa GM, Woldie M, Reta MA. Antenatal care dropout and associated factors among fathers in low-income settings: A systematic review. *BMJ Open*. 2023;13(1):e067328.
5. Shorey S, Ng YPM. Evaluation of fathers' educational needs during pregnancy: A descriptive qualitative study. *Midwifery*. 2022;111:103372.
6. Sørensen K, Van den Broucke S, Fullam J, Doyle G, Pelikan J, Slonska Z, et al. Health literacy and public health: A systematic review and integration of definitions and models. *BMC Public Health*. 2012;12(1):80. doi:10.1186/1471-2458-12-80.
7. Sansiriphun N. Becoming a first-time father among Thais [Dissertation]. Chiangmai: Chiang Mai University; 2009.

8. Shawe J, Patel D, Stephenson J, Joy M, Howden B, Barrett G. Preparation for fatherhood: A survey of men's preconception health knowledge and behaviour in England. *Human Reproduction Open*. 2019;2019(6):1-18. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0213897>.
9. Şatır DG. Examining online information-seeking behaviours and antenatal anxiety of expectant fathers. *Midwifery*. 2023; 125:103800. doi: 10.1016/j.midw.2023.103800.
10. Çelik R, Yıldız D, Ekşi H, Apaydin Kaya İ, Gülhan YB. Internet-based information-seeking behaviors of expectant fathers during pregnancy. *Midwifery*. 2022;109:103313.
11. Mitchell-Box K, Braun KL. Fathers' thoughts on breastfeeding and implications for a theory-based intervention. *Journal of Obstetric, Gynecologic & Neonatal Nursing*. 2013;42(4):470– 80.
12. Lee S, Sappington D, McQuiston C, Ford C. Development of Father's Playbook: A mobile app for expectant fathers. *JMIR Formative Research*. 2021;5(2):e19863.
13. Premberg Å, Hellström A-L, Berg M. Experiences of the first year as father. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. 2008;22(1):56–63.
14. Phuttharuksa J, Homkosol A, Suwanprateep S. Health literacy of men whose wives are pregnant in a community hospital. *Nursing Journal*. 2021;48(3):112–124. (in Thai)
15. Fletcher R, St George JM, May C. Fathers' perceptions of support for the parental role from midwives: A qualitative study. *Midwifery*. 2008;24(4):489–95.
16. Plantin L, Olukoya AA, Ny P. Positive health outcomes of fathers' involvement in pregnancy and childbirth paternal support: A scope study literature review. *Fathering*. 2011;9(1):87–102.
17. Sonted S, Sansiriphun N, Deeluea J. Factors related to health literacy among expectant fathers. *Nursing Journal*. 2021;48(6):217-229. (in Thai)
18. Alyousefi-van Dijk K, De Waal N, Van IJzendoorn MH, Bakermans-Kranenburg MJ. Development and feasibility of the prenatal video-feedback intervention to promote positive parenting for expectant fathers. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*. 2022;40(6):352–65. doi:10.1080/02646838.2021.1886258

19. Maternal and Child Health Group, Health Promotion Division, Department of Health, Ministry of Public Health. Parenting Handbook: Healthy Body, Smart Brain, Good Mood, and Happiness. 3rd ed. Nonthaburi: New Thammada Printing; 2016.
20. Kuş C, Sucaklı MH, Koşar Y, Çelik M. Pregnancy-related anxiety level and associated factors in expectant fathers: case-control study in Turkey. Open Health Review and Management. 2023;4(1):65–74. doi:10.38045/ohrm.2023.1.08